

**Nulmeting van de
resultaatindicator van de
prioriteit 2: 'Perceptie van
de Duits-Nederlandse
grens als barrière'**

Radboud University

colofon

Opdrachtitel

Nulmeting van de resultaatindicator van de prioriteit 2: 'Perceptie van de Duits-Nederlandse grens als barrière'

Opdrachtgever

Gemeenschappelijk INTERREG secretariaat Deutschland - Nederland

Projectteam

Jos van den Broek, ERAC
Martin van der Velde, Radboud Universiteit Nijmegen
Han ten Berge, ERAC

Documentnummer

00.088.334

European and Regional Affairs Consultants B.V.
Vughterweg 47a
Postbus 90102
5200 MA 's-Hertogenbosch
T. +31 (0)73 7000 340

Inhoudsopgave

één	5
Inleiding	
1.1 Aanleiding en vraagstelling	5
1.2 Aanpak	5
1.3 Leeswijzer	6
twee	7
Methodologie en steekproef	
drie	13
Beschrijvende statistieken	
3.1 <i>Burgers</i>	13
3.1.1 Fysieke dimensie	13
3.1.2 Economische dimensie	14
3.1.3 Sociaal-culturele dimensie	15
3.1.4 Juridisch-administratieve dimensie	16
3.1.5 Slotvragen	17
3.2 <i>Organisaties</i>	18
3.2.1 Economische dimensie	18
3.2.2 Sociaal-culturele dimensie	19
3.2.3 Juridisch-administratieve dimensie	20
3.2.4 Slotvragen	21
vier	23
Nul-waarde perceptie barrièrewerking	
4.1 <i>Berekening nul-waarde</i>	23
4.2 <i>Burgers</i>	24
4.2.1 Perceptie van de grens op deelaspecten en dimensies	24
4.2.2 Perceptie van de grens naar land	24
4.2.3 Perceptie van de grens naar opleidingsniveau	25
4.2.4 Perceptie van de grens en kennis van INTERREG	25
4.2.5 Perceptie van de grens en bezoekfrequentie	26
4.2.6 Perceptie van grens en grensoverschrijdende ervaringen	26

4.3	<i>Organisaties</i>	27
4.3.1	Perceptie van de grens op deelaspecten en dimensies	27
4.3.2	Perceptie van de grens naar land	27
4.3.3	Perceptie van de grens naar organisatietype	28
4.3.4	Perceptie van de grens en kennis van INTERREG	28
4.3.5	Perceptie van grens en grensoverschrijdende ervaringen	29
vijf		30
	Voorstel streefwaarden resultaatindicatoren 'Perceptie van de grens als barrière'	
Bijlagen		31
<i>Bijlage 1:</i>	<i>Vragenlijst Burgers</i>	32
<i>Bijlage 2:</i>	<i>Vragenlijst Organisaties</i>	38
<i>Bijlage 3:</i>	<i>Herkomst naar NUTS3-regios's</i>	44

één

Inleiding

1.1 Aanleiding en vraagstelling

Het INTERREG VA-programma Deutschland – Nederland is een ambitieus programma dat sterker zal worden afgerekend op concrete doelstellingen en resultaten. Dat biedt kansen voor het programma om haar resultaten te kunnen tonen, maar het Comité van Toezicht van het programma staat ook voor de uitdaging om de resultaten op een methodologisch verantwoorde manier inzichtelijk te maken.

De Europese Commissie heeft voor de periode 2014-2020 meer nadruk gelegd op een resultaat gedreven beleid. Dat heeft zich vertaald in de filosofie en inrichting van de programma's binnen de Europese Structuur- en Investeringsfondsen (ESI-fondsen) op basis van de zogenaamde interventielogica. Dat start bij het formuleren van een probleem, op basis van dit probleem wordt gezocht naar de beste oplossing, de interventie. Hiervoor wordt vervolgens een doelstelling geformuleerd. Om te beoordelen of deze doelstelling wordt gehaald, worden resultaatindicatoren en outputindicatoren geformuleerd. De resultaatindicator dient zeer specifiek te meten wat het resultaat is van de interventie en daarmee een antwoord te geven op de vraag of de doelstelling is behaald. Het is daarvoor van belang dat de resultaatindicator daadwerkelijk meet wat met de interventie wordt beoogd, in andere woorden dat deze voldoende responsief is.

Eén van de doelstellingen van het INTERREG VA-programma Duitsland – Nederland is het verminderen van de barrièrewerking van de grens voor burgers en instituties om zo de interacties tussen burgers en instituties te intensiveren. Om te kunnen meten of deze doelstelling ook daadwerkelijk wordt gehaald is een resultaatindicator geformuleerd. Hoewel het bijna een klassieke doelstelling van een INTERREG-programma genoemd kan worden, bestaat er geen onderzoek waar deze indicator reeds gemeten wordt. Vandaar de vraag om hiervoor een methodologie te ontwikkelen en een nulmeting te doen.

In de afgelopen maanden heeft deze meting plaatsgevonden. Dit rapport is de weerslag van dat proces.

1.2 Aanpak

Wij hebben de aanpak procesmatig op gedeeld in vier onderdelen. Ten eerste het ontwikkelen van de methodiek, vervolgens het uitvoeren van de nulmeting, daarna het analyseren van de resultaten en tenslotte het bepalen van de streefwaarde.

De ontwikkelde methodiek maakt gebruik van structuurvergelijkingsmodellen en wordt toegelicht in hoofdstuk 2 van dit rapport.

De nulmeting is uitgevoerd in de periode maart-april 2015 waarbij de onderscheiden doelgroepen middels een enquête zijn bevestigd. Daarbij is dankbaar gebruik gemaakt van de programmapartners om de enquête te verspreiden en een zo hoog mogelijke respons te genereren. Tussentijds is daarbij aandacht geweest voor een goede verdeling over doelgroepen en regio's. Waar nodig is specifieke aandacht gevraagd van doelgroepen en regio's die op een bepaald moment ondervertegenwoordigd waren in de respons.

Op basis van de ingevulde enquêtes op 28 april 2015 is gestart met een inventarisatie en analyse van de resultaten. In hoofdstuk drie is een beschrijving van de uitkomsten van de enquête opgenomen. In hoofdstuk vier is vervolgens een analyse van deze uitkomsten te vinden waaruit de uitgangswaarde en streefwaarde voor de indicator worden gedestilleerd.

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk twee gaat in op de methodologie en de steekproef. Hierin worden de validiteit en de doelgroepen beschreven. Ook wordt ingegaan op de beschrijving van de steekproef; zowel de herkomst, de leeftijd, de opleiding en het geslacht van de respondenten, als ook het organisatietype, de sector en de omvang van de respondenten.

Hoofdstuk drie behandelt de beschrijvende statistiek. Voor zowel de burgerenquête als de enquête voor organisaties worden de resultaten per enquêteonderdeel in tabelvorm gepresenteerd.

De nul-waarde van de perceptie van de barrièrewerking van de grens staat centraal in het vierde hoofdstuk. In de eerste plaats wordt ingegaan op de berekeningsmethodiek van de nul-waarde. Op de tweede plaats wordt ingegaan op de enquêteresultaten per dimensie voor burgers en ten derde op de resultaten per dimensie voor organisaties.

In het vijfde en laatste hoofdstuk wordt het rapport afgesloten met het vaststellen van de nul-waarde en het benoemen van de streefwaarde.

De vragenlijst voor de burgers en de organisaties zijn opgenomen als respectievelijk bijlage 1 en bijlage 2. Het overzicht van de herkomst van respondenten naar NUTS 3-regio's is opgenomen als bijlage 3.

twee

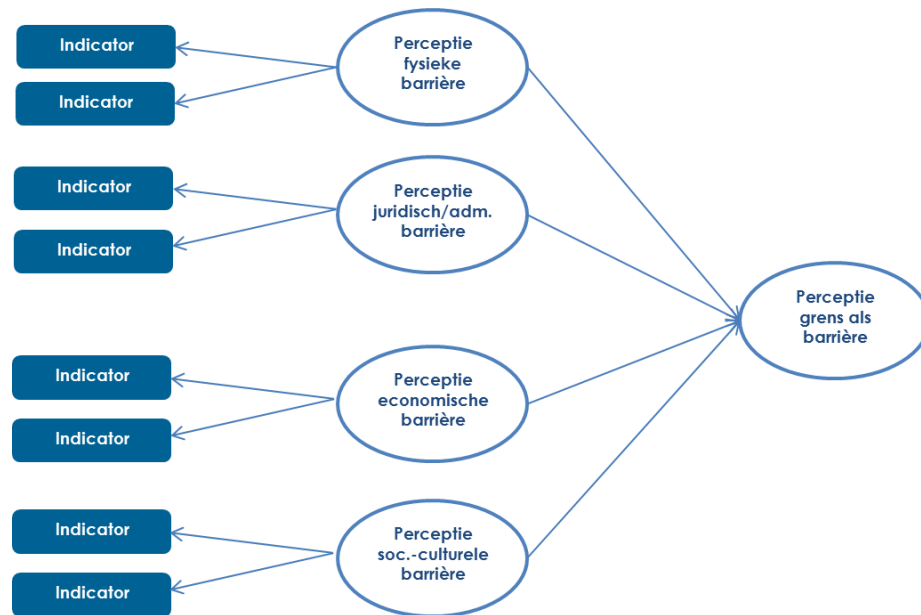
Methodologie en steekproef

De methodiek die we hebben ontwikkeld voor deze meting maakt gebruik van zogenaamde factoranalyse en structuurvergelijingsmodellen (*structurele equation modelling* of SEM). Een belangrijk kenmerk van deze technieken is dat een variabele die je niet direct kunt meten, zoals perceptie, inzichtelijk gemaakt kan worden. De zogenaamde latente variabele perceptie wordt gemeten aan de hand van een aantal te observeren variabelen of indicatoren. Het geeft daarmee een kader om het begrip perceptie te operationaliseren én te analyseren nadat de meting heeft plaatsgevonden. Structuurvergelijingsmodellen zijn ook bij uitstek geschikt om resultaten uit enquêtes te valideren. SEM wordt dan ook vaak toegepast in de gedragswetenschappen en psychologie waarbij men op basis van zelfrapportage door personen kan komen tot een meting van begrippen als intelligentie en motivatie.

We hebben het begrip perceptie geoperationaliseerd in een aantal latente variabelen. Voor de burgers onderscheiden we vier soorten barrières: algemeen/fysiek, economisch, sociaal-cultureel en juridisch/administratief. Voor de organisaties zijn drie soorten onderscheiden: economisch, sociaal-cultureel en juridisch-administratief. Voor ieder type barrière zijn indicatoren ontwikkeld en deze omgezet in vragen aan respondenten. Het betreft hier zogenaamde semantische differentiaal die elk een deel van de perceptie van de grens zouden moeten uitdrukken. Het gaat om de volgende begrippenparen:

- merkbaar – niet merkbaar
- normaal – niet normaal
- belemmerend – niet belemmerend
- verdelend – niet verdelend
- belangrijk – onbelangrijk
- nuttig – nutteloos
- natuurlijk - onnatuurlijk.

In de bijlage zijn de vragenlijsten voor burgers en voor organisaties opgenomen. Deze aanpak ziet er visueel als volgt uit:

Validiteit

Een combinatie van (exploratieve) factoranalyse en het gebruik van SEM als een bevestigende techniek maakt het mogelijk de validiteit van het meetinstrument voor de perceptie vast te stellen en zo nodig aanpassingen te doen om de validiteit van het instrument te verhogen. Op basis van het initiële conceptuele model rond de latente concepten zijn de concrete, aan de respondenten voorgelegde indicatoren, vastgesteld. Op basis van de resultaten van de enquêtes is voor deze indicatoren vervolgens middels een factoranalyse vastgesteld of zij de onderscheiden concepten inderdaad goed afdekken. Nadat op deze manier valide meetinstrumenten voor de deelconcepten zijn opgesteld, is vervolgens middels SEM het totale instrument verfijnd, zodat uiteindelijk een goede indicator voor de perceptie van de barrière-werking van de grens is opgesteld.

Op deze wijze is er een waarde berekend voor de perceptie van de barrièrewerking van de grens. De absolute waarde van deze index krijgt met name zeggingskracht in comparatieve zin. De index heeft vooral zeggingskracht wanneer gekeken wordt naar verschillen tussen verschillende groepen en dimensies (in de huidige meting). Daarnaast maakt deze index het mogelijk om ook een goed beeld te krijgen van de verandering van de perceptie door haar te vergelijken met de uitkomsten van de resultaatmeting(en). Met andere woorden de waarde van de index is te vinden in cross-sectionele verschillen en cross-temporele veranderingen.

Doelgroepen

In de meting hebben we met een aantal verschillende doelgroepen te maken. We hebben onderscheid gemaakt tussen een vragenlijst voor burgers en een vragenlijst voor organisaties. Vervolgens hebben we zowel de burgers als de organisaties een aantal algemene vragen voorgelegd om verder onderscheid naar deelgroepen mogelijk te maken. Daarbij kunnen we voor organisaties onderscheid maken tussen overheden, bedrijven, kennis- en onderwijsinstellingen en andere organisaties.

Beschrijving steekproef

De steekproef maakt het goed mogelijk om cross-sectionele vergelijkingen te maken en cross-temporele analyses uit te voeren. Door de gekozen manier van dataverzameling is het niet mogelijk direct een volledig representatieve steekproef te verkrijgen. Door de steekproef te wegen zou dit eventueel mogelijk zijn geweest, maar omdat deze rapportage vooral comparatief van karakter is, is dit niet noodzakelijk. Het gaat niet zozeer om de absolute omvang van de waarde. Dergelijke waarden krijgen nadrukkelijk perspectief wanneer zij tussen deelpopulaties worden vergeleken en met name wanneer te zijner tijd de huidige waarde wordt vergeleken met de uitkomsten van de resultaatmeting.

In de analyse wordt daar waar nodig aangegeven welke consequenties dit heeft voor de interpretatie van de uitkomsten. Indien er grotere consequenties worden geconstateerd, is het van belang om bij de resultaatmeting(en) de steekproeven door weging wel af te stemmen op de samenstelling van de huidige steekproef.

De beschrijving en de analyse van de resultaten van de burgers is gebaseerd op 996 bruikbare enquêtes. De resultaten voor de organisaties zijn gebaseerd op 842 bruikbare enquêtes. De enquêtes zijn ontvangen in de periode 16 maart 2015 tot en met 28 april 2015.

Herkomst

Wat betreft de herkomst van de respondenten is er een lichte oververtegenwoordiging van Duitsers, met name bij de burgers. De non-respons wat betreft vestigingsplaats is bij organisaties hoger.

Herkomst Burgers

NUTSO	NUTS1	NUTS2	N	%
		Groningen	22	2,6%
		Friesland	14	1,7%
		Drenthe	24	2,9%
	<i>Noord</i>		60	7,1%
		Overijssel	45	5,3%
		Gelderland	132	15,7%
	<i>Oost</i>		177	21,0%
	<i>West</i>	Flevoland	1	0,1%
			1	0,1%
		Noord-Brabant	38	4,5%
		Limburg	50	5,9%
	<i>Zuid</i>		88	10,5%
Nederland			326	38,7%
		Weser-Ems	352	41,8%
	<i>Niedersachsen</i>		352	41,8%
		Düsseldorf	108	12,8%
		Köln	8	1,0%
		Münster	48	5,7%
	<i>Nordrhein-Westfalen</i>		164	19,5%
Duitsland			516	61,3%
			842	
Niet bekend			154	15,5%

Herkomst Organisaties

NUTSO	NUTS1	NUTS2	N	%
		Groningen	40	7.0%
		Friesland	9	1.6%
		Drenthe	12	2.1%
	<i>Noord</i>		61	10.7%
		Overijssel	25	4.4%
		Gelderland	105	18.4%
	<i>Oost</i>		130	22.8%
		Flevoland	1	0.2%
	<i>West</i>		1	0.2%
		Noord-Brabant	30	5.3%
		Limburg	38	6.7%
	<i>Zuid</i>		68	11.9%
Nederland			260	45.5%
		Weser-Ems	142	24.9%
	<i>Niedersachsen</i>		142	24.9%
		Düsseldorf	128	22.4%
		Köln	3	0.5%
		Münster	38	6.7%
	<i>Nordrhein-Westfalen</i>		169	29.6%
Duitsland			311	54.5%
			571	
Niet bekend			271	32.2%

Leeftijd, opleiding en geslacht van de burger-respondenten

Wat betreft het geslacht en de opleiding is er een oververtegenwoordiging van mannelijke respondenten en hoger opgeleiden. De verdeling naar leeftijd laat (vanzelfsprekend) een ondervertegenwoordiging van de jongste leeftijdsgroep zien.

	Nederland		Duitsland		Totaal*	
	N	%	N	%	N	%
Geslacht						
Man	198	60,9%	331	64,1%	583	63,2%
Vrouw	125	38,5%	184	35,7%	335	36,3%
Anders	2	0,6%	1	0,2%	5	0,5%
	325		516		923	
Leeftijd						
Jonger dan 18	0	0,0%	4	0,8%	7	0,8%
18 - 30	60	18,4%	67	13,0%	134	14,5%
30 - 50	112	34,4%	203	39,3%	343	37,2%
50 - 65	128	39,3%	186	36,0%	345	37,4%
Ouder dan 65	26	8,0%	56	10,9%	94	10,2%
	326		516		923	
Opleiding						
Lager en Middel	74	22,8%	204	39,5%	305	33,1%
Hoger	249	76,6%	305	59,1%	606	65,7%
Anders	2	0,6%	7	1,4%	11	1,2%
	325		516		922	

* totaal is incl. onbekend land

Organisatietype, sector en omvang

Voor de organisaties zijn geen referentiegegevens beschikbaar. De belangrijkste constatering is dat de onderscheiden groepen allemaal redelijk vertegenwoordigd zijn, zodat desgewenst vergelijkingen tussen groepen mogelijk zijn. Verder is het belangrijk om bij de effectmeting rekening te houden met de verdeling zoals die in de steekproef voor de nulmeting is aangetroffen indien er belangrijke verschillen tussen de groepen worden geconstateerd.

Organisatietype

	Nederland		Duitsland		Totaal*		
	N	%	N	%	N	%	
Overheid	88	33.8%	116	37.3%	339	41.0%	
Provincie	13	14.8%	Bundesland	17	14.8%		
Gemeente	54	61.4%	Regierungsbez.	2	61.4%		
Waterschap	10	11.4%	Kreis	23	11.4%		
Samenwerk.verb.	5	5.7%	Stadt/Gem.	57	5.7%		
Overig	6	6.8%	Sonstige	18	6.8%		
(Semi)private ondern.	86	33.1%		71	22.8%	202	24.5%
Kennis/Onderwijsinst.	50	19.2%		67	21.5%	168	20.3%
Overig	36	13.8%		57	18.3%	117	14.2%
	260			311		826	

* Totaal is incl. onbekend land

Omvang organisatie

	Nederland		Duitsland		Totaal*	
	N	%	N	%	N	%
Minder dan 10 personen	60	35,5%	52	26,9%	129	29,2%
10 - 50 personen	36	21,3%	48	24,9%	107	24,2%
50 - 250 personen	28	16,6%	45	23,3%	89	20,1%
Meer dan 250 personen	45	26,6%	48	24,9%	117	26,5%
	169		193		442	

* totaal is incl. onbekend land

Ondernemingen naar sector

	Nederland		Duitsland		Totaal*	
	N	%	N	%	N	%
Landbouw/bosbouw/visserij	5	5,8%	6	8,7%	12	6,5%
Industrie (incl. delfstoffen)	17	19,8%	12	17,4%	33	17,7%
Nutsbedrijven	0	0,0%	2	2,9%	2	1,1%
Bouw	1	1,2%	1	1,4%	4	2,2%
Groot- en detailhandel	2	2,3%	2	2,9%	5	2,7%
Transport en opslag	1	1,2%	5	7,2%	7	3,8%
Horeca, toerisme en recreatie	4	4,7%	9	13,0%	17	9,1%
ICT	5	5,8%	2	2,9%	9	4,8%
Zorg en welzijn	4	4,7%	8	11,6%	17	9,1%
Advies en onderzoek	27	31,4%	9	13,0%	38	20,4%
Overige (zakelijke) dienstverlening	12	14,0%	10	14,5%	27	14,5%
Anders	8	9,3%	3	4,3%	15	8,1%
	86		69		186	

* totaal is incl. onbekend land

Hoofd- of nevenvestiging

	Nederland		Duitsland		Totaal*	
	N	%	N	%	N	%
Hoofdvesting	79	91.9%	62	89.9%	165	90.2%
Nevenvestiging	7	8.1%	7	10.1%	18	9.8%
	86		69		183	

* totaal is incl. onbekend land

drie

Beschrijvende statistieken

Dit hoofdstuk staat in het teken van de beschrijvende statistieken. Onderdeel 3.1 geeft de resultaten weer per enquêteonderdeel en -vraag voor de burgers. Onderdeel 3.2 geeft de resultaten weer per enquêteonderdeel en -vraag voor organisaties.

3.1 Burgers

3.1.1 Fysieke dimensie

Hoe vaak bent u gemiddeld in de afgelopen 3 jaar de Nederlands-Duitse grens over gegaan?

	N	%
Eens per week	221	24.7%
Eens per maand	207	23.1%
Eens per kwartaal	190	21.2%
Twee keer per jaar	166	18.5%
Minder dan twee keer per jaar	86	9.6%
Nooit	25	2.8%
	895	

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven? De landsgrens tussen Nederland en Duitsland is:

	Merkbaar		Normaal		Belemmerend		Verdelend		Belangrijk		Nuttig		Natuurlijk	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1	70	8%	361	44%	21	3%	32	4%	55	7%	45	5%	117	14%
2	187	21%	207	25%	75	9%	115	14%	106	13%	92	11%	178	21%
3	149	17%	183	22%	75	9%	152	18%	244	29%	314	38%	330	40%
4	270	31%	46	6%	176	21%	210	25%	176	21%	167	20%	109	13%
5	196	22%	19	2%	483	58%	319	39%	252	30%	213	26%	96	12%
	Niet merkbaar		Niet normaal		Niet belemmerend		Niet verdelend		Onbelangrijk		Nutteloos		Onnatuurlijk	
	872		816		830		828		833		831		830	

Hoe belangrijk vindt u het dat de Nederlands-Duitse grens bestaat? Oftewel dat er een grens is tussen Nederland en Duitsland?

Hoe belangrijk vindt u het dat u de Nederlands-Duitse grens ook daadwerkelijk ervaart?

Belangrijk	N	%
1	71	8%
2	153	18%
3	167	19%
4	209	24%
5	290	33%
Onbelangrijk		
	890	

Belangrijk	N	%
1	37	4%
2	105	12%
3	152	17%
4	221	25%
5	366	42%
Onbelangrijk		
	881	

3.1.2 Economische dimensie

Bent u wel eens de Nederlands-Duitse grens over gegaan om te winkelen, boodschappen te doen?

	N	%
Ja	746	91.2%
Nee	72	8.8%
	818	

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven? De landsgrens tussen Nederland en Duitsland is in economisch opzicht (zoals winkelen, boodschappen doen, tanken of werken):

	Merkbaar		Normaal		Belemmerend		Verdelend		Belangrijk		Nuttig		Natuurlijk	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1	292	36%	193	24%	42	5%	55	7%	61	8%	79	10%	82	10%
2	259	32%	236	30%	83	10%	135	17%	117	15%	114	14%	131	17%
3	101	12%	241	30%	108	14%	196	25%	266	33%	259	32%	358	45%
4	81	10%	81	10%	217	27%	166	21%	168	21%	163	20%	105	13%
5	89	11%	45	6%	350	44%	248	31%	189	24%	182	23%	116	15%
	Niet merkbaar		Niet normaal		Niet belemmerend		Niet verdelend		Onbelangrijk		Nutteloos		Onnatuurlijk	
	822		796		800		800		801		797		792	

Hoe belangrijk vindt u het dat de Nederlands-Duitse grens economisch bestaat? Oftewel dat er een grens is tussen Nederland en Duitsland?

Hoe belangrijk vindt u het dat u de Nederlands-Duitse grens economisch ook daadwerkelijk ervaart?

Belangrijk	N	%
1	47	6%
2	112	14%
3	186	23%
4	197	24%
5	296	36%
Onbelangrijk		
	838	

Belangrijk	N	%
1	106	13%
2	157	19%
3	180	22%
4	146	18%
5	239	29%
Onbelangrijk		
	828	

3.1.3 Sociaal-culturele dimensie

Bent u wel eens de Nederlands-Duitse grens over gegaan om uit te gaan, vrienden te bezoeken of te recreëren?

	N	%
Ja	712	89.9
Nee	80	10.1
	792	

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven? De landsgrens tussen Nederland en Duitsland is in sociaal-cultureel opzicht (zoals bij uitgaan of recreëren):

	Merkbaar		Normaal		Belemmerend		Verdelend		Belangrijk		Nuttig		Natuurlijk	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1	170	21%	192	25%	20	3%	35	5%	41	5%	38	5%	84	11%
2	268	34%	227	30%	64	8%	96	12%	91	12%	77	10%	156	20%
3	112	14%	235	31%	115	15%	172	22%	217	28%	268	35%	323	42%
4	101	13%	61	8%	216	28%	193	25%	201	26%	170	22%	99	13%
5	140	18%	50	7%	359	46%	276	36%	223	29%	213	28%	99	13%
	Niet merkbaar		Niet normaal		Niet belemmerend		Niet verdelend		Onbelangrijk		Nutteloos		Onnatuurlijk	
	791		765		774		772		773		766		761	

Hoe belangrijk vindt u het dat de Nederlands-Duitse grens sociaal-cultureel bestaat? Oftewel dat er een grens is tussen Nederland en Duitsland?

Hoe belangrijk vindt u het dat u de Nederlands-Duitse grens sociaal cultureel ook daadwerkelijk ervaart?

Belangrijk	N	%
1	40	5%
2	98	12%
3	172	22%
4	166	21%
5	323	41%
Onbelangrijk		
	799	

Belangrijk	N	%
1	75	9%
2	151	19%
3	190	24%
4	144	18%
5	243	31%
Onbelangrijk		
	803	

3.1.4 Juridisch-administratieve dimensie

Heeft u ervaringen met de andere kant van de grens in juridisch-administratieve zin?

	N	%
Ja	305	39,8
Nee	465	60,2
	770	

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven? De landsgrens tussen Nederland en Duitsland is in juridisch-administratief opzicht (bijvoorbeeld bij het sluiten van een arbeidscontract of een koopcontract):

	Merkbaar		Normaal		Belemmerend		Verdelend		Belangrijk		Nuttig		Natuurlijk	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1	314	46%	84	13%	157	23%	158	24%	79	12%	30	4%	39	6%
2	133	19%	116	17%	158	23%	173	26%	118	17%	41	6%	67	10%
3	199	29%	293	44%	250	37%	259	39%	323	48%	325	48%	349	52%
4	15	2%	97	14%	61	9%	47	7%	80	12%	140	21%	99	15%
5	26	4%	82	12%	48	7%	35	5%	80	12%	136	20%	114	17%
	Niet merkbaar		Niet normaal		Niet belemmerend		Niet verdelend		Onbelangrijk		Nutteloos		Onnatuurlijk	
	687		672		674		672		680		672		668	

Hoe belangrijk vindt u het dat de Nederlands-Duitse grens juridisch-administratief bestaat? Offewel dat er een grens is tussen Nederland en Duitsland?

Belangrijk	N	%
1	53	8%
2	104	15%
3	218	32%
4	141	21%
5	218	32%
Onbelangrijk		
	734	

Hoe belangrijk vindt u het dat u de Nederlands-Duitse grens juridisch-administratief ook daadwerkelijk ervaart?

Belangrijk	N	%
1	76	11%
2	94	14%
3	236	34%
4	126	18%
5	199	29%
Onbelangrijk		
	731	

3.1.5 Slotvragen

Denkt u eens terug aan de afgelopen drie jaar. Is de barrière werking van de Nederlands-Duitse grens voor de volgende onderwerpen in die drie jaar veranderd?

	Algemeen		Economisch		Sociaal-cultureel		Juridisch-Administratief	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Duidelijk minder	77	10%	60	8%	55	7%	13	2%
Iets minder	175	23%	186	25%	194	26%	73	10%
Ongeveer hetzelfde	488	64%	413	54%	477	63%	560	77%
Iets toegenomen	22	3%	82	11%	24	3%	63	9%
Duidelijk toegenomen	5	1%	17	2%	6	1%	20	3%
Totaal	767		758		756		729	

Kunt u aangeven in hoeverre u zich verbonden voelt met de volgende gebieden:

	Europa		Mijn buurland		Mijn woonland		Mijn provincie		Mijn gemeente		Mijn streek (in woonl.)		De grensregio	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Geheel niet	23	3%	7	1%	5	1%	21	3%	9	1%	9	1%	16	2%
Niet	37	5%	30	4%	7	1%	32	4%	18	2%	18	2%	26	3%
Neutraal	118	15%	101	13%	47	6%	100	13%	64	8%	64	8%	132	17%
Enigzins	292	37%	355	46%	146	19%	217	28%	193	25%	193	25%	268	35%
Volledig	309	40%	280	36%	567	73%	405	52%	492	63%	492	63%	332	43%
Totaal	779		773		772		775		776		776		774	

Kent u het INTERREG-programma Deutschland-Nederland en bent u er wel eens mee in aanraking geweest?

	Nederland		Duitsland		Totaal*	
	N	%	N	%	N	%
Kennis						
Ja	157	57,7%	214	54,7%	410	57,1%
Nee	115	42,3%	177	45,3%	308	42,9%
	272		391		718	
Ervaring						
Ja	104	66,2%	149	69,6%	287	70,0%
Nee	53	33,8%	65	30,4%	123	30,0%
	157		214		410	

* Totaal incl. onbekend land

3.2 Organisaties

3.2.1 Economische dimensie

Heeft uw organisatie dit soort economische ervaringen aan de andere kant van de grens?

	Frequency	%
Ja	533	77.6
Nee	154	22.4
	687	

Hoe vaak heeft uw organisatie gemiddeld in de afgelopen 3 jaar dit soort ervaringen aan de andere...

	Frequency	%
Eens per week	107	24.4
Eens per maand	124	28.3
Eens per kwartaal	86	19.6
Twee keer per jaar	69	15.8
Minder dan twee keer per jaar	52	11.9
	438	

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven? De landsgrens tussen Nederland en Duitsland is in economisch opzicht:

	Merkbaar		Normaal		Belemmerend		Verdelend		Belangrijk		Nuttig		Natuurlijk		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
1	68	13%	109	21%	31	6%	27	5%	27	5%	23	4%	34	7%	
2	235	44%	156	31%	146	28%	124	24%	125	24%	30	6%	103	20%	
3	104	19%	186	36%	127	24%	159	30%	161	31%	167	32%	226	44%	
4	77	14%	42	8%	138	26%	140	27%	104	20%	149	29%	91	18%	
5	52	10%	18	4%	82	16%	72	14%	107	20%	150	29%	61	12%	
		Niet merkbaar		Niet normaal		Niet belemmerend		Niet verdelend		Onbelangrijk		Nutteloos		Onnatuurlijk	
		536		511		524		522		524		519		515	

Hoe belangrijk vindt u het voor uw organisatie dat de Nederlands-Duitse grens economisch bestaat? Oftewel dat er een grens is tussen Nederland en Duitsland?

Hoe belangrijk vindt u het voor uw organisatie dat u de Nederlands-Duitse grens economisch ook daadwerkelijk ervaart?

Belangrijk	N	%
1	22	4%
2	50	9%
3	90	17%
4	141	26%
5	241	45%
Onbelangrijk		
544		

Belangrijk	N	%
1	44	8%
2	95	18%
3	115	21%
4	116	22%
5	172	32%
Onbelangrijk		
542		

3.2.2 Sociaal-culturele dimensie

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven? De landsgrens tussen Nederland en Duitsland is in sociaal-cultureel opzicht:

	Merkbaar		Normaal		Belemmerend		Verdelend		Belangrijk		Nuttig		Natuurlijk		
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
1	150	29%	79	15%	29	6%	25	5%	28	6%	12	2%	42	8%	
2	250	48%	213	42%	125	24%	131	25%	102	20%	46	9%	151	30%	
3	69	13%	170	33%	127	25%	164	32%	187	37%	210	41%	212	42%	
4	45	9%	36	7%	167	32%	138	27%	139	27%	141	28%	59	12%	
5	11	2%	12	2%	67	13%	57	11%	53	10%	100	20%	44	9%	
		Niet merkbaar		Niet normaal		Niet belemmerend		Niet verdelend		Onbelangrijk		Nutteloos		Onnatuurlijk	
		525		510		515		515		509		509		508	

Hoe belangrijk vindt u het voor uw organisatie dat de Nederlands-Duitse grens sociaal-cultureel bestaat? Oftewel dat er een grens is tussen Nederland en Duitsland?

Belangrijk	N	%
1	21	4%
2	88	17%
3	127	24%
4	121	23%
5	166	32%
Onbelangrijk	523	

Hoe belangrijk vindt u het voor uw organisatie dat u de Nederlands-Duitse grens sociaal cultureel ook daadwerkelijk ervaart?

Belangrijk	N	%
1	48	9%
2	139	26%
3	119	23%
4	123	23%
5	95	18%
Onbelangrijk	524	

3.2.3 Juridisch-administratieve dimensie

Heeft uw organisatie dit soort juridisch-administratieve ervaringen aan de andere zijde van de grens?

	Frequency	Percent
Ja	307	65.3
Nee	163	34.7
Total	470	100.0

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven? De landsgrens tussen Nederland en Duitsland is in juridisch-administratief opzicht:

	Merkbaar		Normaal		Belemmerend		Verdelend		Belangrijk		Nuttig		Natuurlijk	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
1	229	49%	63	14%	109	23%	84	18%	35	8%	8	2%	15	3%
2	155	33%	107	23%	177	38%	162	35%	105	23%	15	3%	75	16%
3	67	14%	191	42%	118	25%	160	34%	209	45%	182	39%	238	52%
4	14	3%	61	13%	41	9%	41	9%	76	16%	157	34%	78	17%
5	6	1%	38	8%	20	4%	17	4%	39	8%	101	22%	53	12%
	Niet merkbaar		Niet normaal		Niet belemmerend		Niet verdelend		Onbelangrijk		Nutteloos		Onnatuurlijk	
	471		460		465		464		464		463		459	

Hoe belangrijk vindt u het voor uw organisatie dat de Nederlands-Duitse grens juridisch-administratief bestaat? Oftewel dat er een grens is tussen Nederland en Duitsland?

Hoe belangrijk vindt u het voor uw organisatie dat u de Nederlands-Duitse grens juridisch-administratief ook daadwerkelijk ervaart?

Belangrijk	N	%
1	24	5%
2	60	13%
3	120	25%
4	132	28%
5	138	29%
Onbelangrijk		
	474	

Belangrijk	N	%
1	53	11%
2	74	16%
3	146	31%
4	100	21%
5	104	22%
Onbelangrijk		
	477	

3.2.4 Slotvragen

Denkt u eens terug aan de afgelopen drie jaar. Is de barrière werking van de Nederlands-Duitse grens voor de volgende onderwerpen in die drie jaar veranderd?

	Economisch		Sociaal-cultureel		Juridisch-Administratief	
	N	%	N	%	N	%
Duidelijk minder	26	5%	33	7%	10	2%
Iets minder	135	27%	154	31%	61	13%
Ongeveer hetzelfde	281	57%	271	55%	365	76%
Iets toegenomen	41	8%	30	6%	36	7%
Duidelijk toegenomen	9	2%	4	1%	10	2%
Totaal	492		492		482	

Wat is het werkingsgebied van uw organisatie?

	Lokaal		Regionaal		Reg.grens-overschr.		Nationaal		Europees		Globaal	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Geheel niet	17	4%	7	1%	14	3%	24	5%	51	11%	190	43%
Niet	19	4%	9	2%	13	3%	31	7%	50	11%	63	14%
Neutraal	50	11%	34	7%	33	7%	60	13%	52	11%	59	13%
Enigzins	75	16%	138	29%	257	54%	164	36%	233	51%	99	22%
Volledig	309	66%	281	60%	158	33%	171	38%	72	16%	33	7%
Totaal	467		466		472		448		456		442	

Kent u het INTERREG-programma Deutschland-Nederland en bent u er wel eens mee in aanraking geweest?

	Nederland		Duitsland		Totaal*	
Kennis	N	%	N	%	N	%
Ja	148	88,1%	187	88,2%	423	89,1%
Nee	20	11,9%	25	11,8%	52	10,9%
	168		212		475	
Ervaring						
Ja	131	87,3%	162	86,2%	377	87,9%
Nee	19	12,7%	26	13,8%	52	12,1%
	150		188		429	

* Totaal incl. onbekend land

vier

Nul-waarde perceptie barrièrewerking

4.1 Berekening nul-waarde

De perceptie van de barrièrewerking van de grens wordt beschouwd als een multidimensionaal concept. In de eerste plaats kan deze perceptie betrekking hebben op verschillende deelaspecten. De burger is daarbij gevraagd de grens te beoordelen vanuit de volgende perspectieven:

1. De grens als een 'fysieke' barrière in algemene zin;
2. De grens als een barrière in het economische verkeer;
3. De grens als een barrière in sociaal-culturele opzicht;
4. De grens als een barrière bij juridisch-administratieve aspecten.

In de organisatie-enquête is niet gevraagd naar de grens als een 'fysieke' barrière. Hier gaat het dus om de volgende perspectieven:

1. De grens als een barrière in het economische verkeer;
2. De grens als een barrière in sociaal-culturele opzicht;
3. De grens als een barrière bij juridisch-administratieve aspecten.

In de vragenlijst is aan de respondenten gevraagd voor elk van deze aspecten een oordeel te geven over de grens. In de burger-enquête is dit het oordeel van de respondent zelf. In het geval van de organisatie-enquête is de respondent gevraagd te antwoorden voor de organisatie.

Op basis van de resultaten blijkt de perceptie van de grens op twee verschillende dimensies te kunnen worden beoordeeld¹: de grens zoals die wordt ervaren in de alledaagse praktijk (hoe wordt de grens ervaren) en de grens in een meer normatieve zin (wat beoordeelt men van bestaan van de grens). De eerstgenoemde dimensie wordt gedekt door de begrippen 'merkbaar', 'belemmerend' en 'verdelend'; de tweede door 'normaal', 'natuurlijk', 'nuttig' en 'belangrijk'.

De samengestelde 'score' op de beide dimensies is vervolgens per deelaspect vastgesteld door het gemiddelde voor de drie respectievelijk vier begrippen per respondent vast te stellen en deze vervolgens te herschalen op een schaal van 0 tot 100. Hoe hoger deze score hoe **minder** de grens als een barrière wordt ervaren c.q. als vanzelfsprekend wordt gezien.

Deze acht scores in de burger-enquête en zes in de organisatie-enquête geven dus het meest gedetailleerde beeld van de perceptie van de grens. Om vervolgens tot een totaalscore te komen, worden allereerst per deelaspect de beide dimensies weer samengevoegd. Deze waarde is de gemiddelde score voor de beide dimensies. De totale perceptie wordt tenslotte gevormd door het gemiddelde van de perceptie op de vier respectievelijk drie deelaspecten. In de hierna volgende tabellen wordt telkens een analyse gemaakt van de meest gedetailleerde scores op de dimensies per deelaspect, voor de deelaspecten als geheel en voor de 'totaal'-perceptie.

¹ Deze dimensies zijn vastgesteld op basis van een factoranalyse.

In het nu volgende deel wordende belangrijkste uitkomsten in tabelvorm gepresenteerd, met daar waar nodig een korte toelichting. Onderdeel 4.2 gaat in op de belangrijkste uitkomsten voor de burgers, onderdeel 4.3 voor de organisaties.

4.2 Burgers

4.2.1 Perceptie van de grens op deelaspecten en dimensies

Perceptie van de grens		N	Gem.
Algemeen	in de dag. praktijk	818	69,7
	als vanzelfsprekend	806	49,4
Economisch	in de dag. praktijk	794	56,1
	als vanzelfsprekend	784	51,3
Sociaal-cultureel	in de dag. praktijk	770	62,6
	als vanzelfsprekend	754	53,7
Juridisch-administratief	in de dag. praktijk	670	32,8
	als vanzelfsprekend	663	54,1
Algemeen	totaal	797	59,4
Economisch	totaal	781	53,6
Sociaal-cultureel	totaal	753	58,0
Juridisch-administratief	totaal	660	43,5
'Overall'		614	53,3

Het totaalbeeld laat zien dat in het algemeen de grens het meest als barrière wordt gezien bij juridisch-administratieve aspecten en het minst als algemene 'fysieke' barrière en in het sociaal-cultureel verkeer. Daarbij blijkt dat in het 'fysieke' verkeer, bij economische aspecten en in sociaal-cultureel opzicht, de grens in de alledaagse praktijk minder aanwezig is in vergelijking met de meer normatieve opvattingen over het 'nut' van de grens. Bij de grens als juridisch-administratief element is dit juist andersom. De grens wordt hier nadrukkelijk als barrière in de dagelijkse praktijk ervaren, terwijl zij in dit opzicht het minst vanzelfsprekend wordt gevonden.

4.2.2 Perceptie van de grens naar land

Land	alg.		eco.		soc.-cult.		jur.-adm.	
	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.
Nederland	65,5	46,0	50,0	49,7	58,2	50,5	30,6	54,7
Duitsland	72,6	51,3	60,0	51,7	66,1	55,0	35,0	53,0
Totaal ²	69,7	49,1	55,9	50,9	62,9	53,1	33,1	53,7

² De 'totaal'-perceptie kan afwijken van het 'totaal' in de vorige tabel, omdat in dit cijfer alleen de respondenten zijn opgenomen waarvan bekend is in welk land ze wonen. Dit geldt ook voor alle onderstaande kruistabellen waar een 'totaal'-perceptie is opgenomen

Land	alg.tot.	eco.tot.	soc.-cult.tot.	jur.-adm.tot.	totaal
Nederland	55,9	49,9	54,3	42,9	50,4
Duitsland	61,7	55,6	60,3	44,0	55,2
Totaal	59,3	53,2	57,8	43,5	53,1

De Duitse respondenten ervaren op alle deelaspecten en dimensies de grens in het algemeen iets minder als een barrière.

4.2.3 Perceptie van de grens naar opleidingsniveau

Opleiding	alg.		eco.		soc.-cult.		jur.-adm.	
	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.
Middel en lager	75,3	45,7	60,3	47,1	65,5	50,8	39,9	49,9
Hoger	67,4	50,9	54,5	53,1	61,5	54,9	29,9	55,8
Totaal	69,7	49,3	56,1	51,2	62,5	53,5	32,9	54,0

Opleiding	alg.tot.	eco.tot.	soc.-cult.tot.	jur.-adm.tot.	totaal
Middel en lager	60,4	53,6	57,8	45,0	54,2
Hoger	59,0	53,7	58,1	42,9	53,0
Totaal	59,4	53,5	57,9	43,5	53,3

De respondenten met een hogere opleiding ervaren de grens in het algemeen iets meer als een barrière bij het dagelijks handelen, maar vinden tegelijk ook dat de grens minder vanzelfsprekend is.

4.2.4 Perceptie van de grens en kennis van INTERREG

Kent INTERREG	alg.		eco.		soc.-cult.		jur.-adm.	
	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.
Ja	66,8	51,5	55,1	54,1	62,6	55,5	29,9	56,5
Nee	73,2	46,9	57,2	47,5	62,5	51,5	36,3	50,5
Totaal	69,6	49,5	56,0	51,3	62,6	53,8	32,6	54,0

Kent INTERREG	alg.tot.	eco.tot.	soc.-cult.tot.	jur.-adm.tot.	totaal
Ja	58,9	54,4	58,9	43,3	53,5
Nee	60,1	52,3	56,9	43,4	52,9
Totaal	59,4	53,5	58,1	43,4	53,2

Het feit of men INTERREG als programma kent heeft slechts een geringe invloed op de perceptie van grens. In het algemeen is de perceptie van de grens als barrière bij het dagelijks handelen licht hoger en de mening over de vanzelfsprekendheid van de grens iets lager. Deze paradox kan (wellicht) verklaard worden vanuit het feit dat de eerstgenoemde groep iets meer geconfronteerd wordt met grens (een grensoverschrijdende blik), terwijl de laatste groep minder ervaring heeft met de grens.

4.2.5 Perceptie van de grens en bezoekfrequentie

Bezoek-frequentie	alg.		eco.		soc.-cult.		jur.-adm.	
	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.
1 x /week	63,4	53,5	50,0	53,5	58,0	55,9	23,8	60,5
1 x /maand	68,9	48,9	54,2	51,0	61,4	54,4	30,8	54,3
1 x /kwartaal	70,9	48,9	57,7	50,9	65,5	52,9	36,4	51,0
2 x /jaar	74,4	47,7	61,4	50,4	64,4	52,5	37,2	53,4
< 2x /jaar	74,7	47,8	62,4	49,9	67,3	51,4	46,2	48,1
Nooit	73,0	38,1	62,0	42,2	63,7	42,3	46,4	33,5
Totaal	69,6	49,4	56,1	51,2	62,5	53,6	32,8	54,1

Bezoek-frequentie	alg. tot.	eco. tot.	soc.-cult. tot.	jur.-adm. tot.	totaal
1 x /week	58,4	51,6	56,8	42,0	52,0
1 x /maand	58,7	52,7	57,9	42,6	52,8
1 x /kwartaal	59,7	54,4	59,0	43,8	54,0
2 x /jaar	60,9	55,3	58,2	45,3	54,4
< 2x /jaar	61,3	56,2	59,0	47,8	56,0
Nooit	55,6	52,1	53,0	40,0	48,4
Totaal	59,4	53,6	57,9	43,5	53,3

Ook bij de confrontatie van de algemene frequentie van het bezoek aan het buurland zien we een tegenintuïtief patroon. Respondenten die minder vaak de grens overgaan percipiëren de grens minder als een barrière, opnieuw wellicht te verklaren vanuit het feit dat zij minder met de grens geconfronteerd worden. Omgekeerd beschouwen zij de grens wel meer als een vanzelfsprekendheid.

4.2.6 Perceptie van grens en grensoverschrijdende ervaringen

Wanneer iets wordt ingezoomd op de deelaspecten, blijkt het patroon dat meer grensoverschrijdende ervaringen gepaard gaan met een hoger gepercipieerde barrièrewerking in de alledaagse praktijk ook op te gaan voor economische en juridisch administratieve aangelegenheden, maar niet voor sociaal-culturele. De vanzelfsprekendheid van de grens is bij alle deelaspecten overeenkomstig het eerder waargenomen patroon, meer ervaringen lijkt de grens minder vanzelfsprekend te maken.

Economisch

Sociaal-Cultureel

Juridisch-administratief

Grens-overschr.	dagel.	vanz.	tot.	Grens-overschr.	dagel.	vanz.	tot.	Grens-overschr.	dagel.	vanz.	tot.
Ja	55,7	51,4	53,4	Ja	63,2	54,2	58,6	Ja	24,1	57,0	40,5
Nee	59,3	49,9	54,0	Nee	59,4	47,9	53,3	Nee	40,6	51,0	46,0
Totaal	56,0	51,2	53,5	Totaal	62,9	53,7	58,1	Totaal	33,1	53,7	43,5

4.3 Organisaties

4.3.1 Perceptie van de grens op deelaspecten en dimensies

Perceptie van de grens		N	Gem.
Economisch	in de dag. praktijk	520	50,2
	als vanzelfsprekend	503	52,9
Sociaal-cultureel	in de dag. praktijk	512	45,2
	als vanzelfsprekend	501	49,5
Juridisch-administratief	in de dag. praktijk	463	29,5
	als vanzelfsprekend	454	54,0
Economisch	totaal	502	51,5
Sociaal-cultureel	Totaal	498	47,3
Juridisch-administratief	Totaal	453	41,6
'Overall'		425	46,5

Net als bij de burgers laat het totaalbeeld zien dat in het algemeen de grens het meest als barrière wordt gezien bij juridisch-administratieve aspecten en het minst in het economische verkeer. Bij de grens als juridisch-administratief element blijkt dat de grens met name in de dagelijkse praktijk als een barrière wordt ervaren en tegelijk als minst vanzelfsprekend (samen met de economische dimensie) wordt gezien.

4.3.2 Perceptie van de grens naar land

Land	eco.		soc. -cult.		jur. -adm.	
	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.
Nederland	45,4	49,1	42,4	46,3	30,0	53,6
Duitsland	53,4	55,5	48,2	52,4	29,4	55,2
Totaal	49,8	52,6	45,6	49,6	29,6	54,5

Land	eco. tot.	soc.-cult. tot.	jur.-adm. tot.	totaal
Nederland	47,3	44,4	41,8	44,4
Duitsland	54,5	50,3	42,0	48,6
Totaal	51,2	47,6	41,9	46,7

De Duitse organisaties ervaren de grens meestal iets minder als een barrière in de dagelijkse praktijk en beoordelen haar als iets minder vanzelfsprekend. Wat betreft de juridisch-administratieve effecten van de grens is er op beide dimensies weinig verschil.

4.3.3 Perceptie van de grens naar organisatietype

Sector	eco.		soc.-cult.		jur.-adm.	
	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.
Overheid	46,0	52,3	43,3	50,1	26,8	53,9
(Semi) privaat	51,6	51,3	46,9	47,2	29,7	52,4
Kennis/Onderw.	50,6	54,2	45,2	48,6	31,0	53,6
Overig	59,3	55,8	47,5	54,2	35,1	57,9
Totaal	50,2	52,9	45,2	49,5	29,5	54,0

Sector	eco.tot.	soc.-cult. tot.	jur.-adm. tot.	totaal
Overheid	49,0	46,7	40,3	45,4
(Semi) privaat	51,2	47,1	40,5	46,3
Kennis/Onderw.	52,3	46,9	42,3	45,9
Overig	57,6	50,3	46,7	51,1
Totaal	51,5	47,3	41,6	46,5

Als er een onderscheid wordt gemaakt naar het type organisaties, blijkt dat overheden de grens in het algemeen meer zien als een barrière in de alledaagse praktijk.

4.3.4 Perceptie van de grens en kennis van INTERREG

Kent INTERREG	eco.		soc.-cult.		jur.-adm.	
	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.	dagel.	vanzelf.
Ja	48,9	54,1	44,1	49,9	28,0	54,6
Nee	57,6	47,4	46,6	46,9	39,4	50,0
Totaal	49,8	53,4	44,3	49,6	29,2	54,1

Kent INTERREG	eco. tot.	soc.-cult. tot.	jur.-adm. tot.	Totaal
Ja	51,5	46,8	41,1	46,3
Nee	52,1	47,1	45,1	48,2
Totaal	51,6	46,9	41,5	46,5

Het feit of men INTERREG als programma kent heeft invloed op de perceptie van grens. Net als bij de burgers is in het algemeen de perceptie van de grens als barrière hoger en de mening over de vanzelfsprekendheid van de grens iets lager. Ook hier kan deze paradox wellicht verklaard worden vanuit het feit dat de eerstgenoemde groep iets meer geconfronteerd wordt met grens, terwijl de laatste groep minder ervaring heeft met de grens. Overigens moet hier wel aangetekend worden dat de groep die het INTERREG-programma niet kent vrij klein is.

4.3.5 Perceptie van grens en grensoverschrijdende ervaringen

Wanneer iets wordt ingezoomd op de deelaspecten, blijkt het patroon dat meer grensoverschrijdende ervaringen gepaard gaan met een hoger gepercipieerde barrièrewerking in de alledaagse praktijk ook hier weer op te gaan. De vanzelfsprekendheid van de grens is bij de beide deelaspecten overeenkomstig het eerder waargenomen patroon, meer ervaringen lijkt de grens iets minder vanzelfsprekend te maken.

Economisch

Grens-overschr.	dagel.	vanz.	tot.
Ja	49,4	52,9	51,0
Nee	54,0	52,7	53,2
Totaal	50,2	52,9	51,5

Juridisch-administratief

Grens-overschr.	dagel.	vanz.	tot.
Ja	24,9	55,3	39,9
Nee	38,4	51,8	44,9
Totaal	29,0	54,2	41,4

vijf

Voorstel streefwaarden resultaatindicatoren 'Perceptie van de grens als barrière'

Op basis van de nulmeting kan een nulwaarde worden vastgesteld voor de resultaatindicator 'perceptie van de grens als barrière'. De nulwaarde is de waarde zoals die vastgesteld is voor de 'overall'-perceptie van de grens.

ERAC en de Radboud Universiteit adviseren daarin twee resultaatindicatoren op te nemen: één gericht op burgers en één gericht op organisaties. De belangrijkste reden daarvoor is dat de perceptie van de organisaties duidelijk anders is dan die van de burgers.

De Kerngroep Indicatoren van het INTERREGProgramma Deutschland-Nederland heeft op 7 mei 2015 een voorstel gedaan voor de streefwaarden van beide indicatoren. Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat de burgers meer van mening zijn dat barrièrewerking van de grens in de afgelopen drie jaar duidelijk minder is geworden, dan de organisaties. In die periode was ook een INTERREG-programma van kracht. Hieruit is niet direct af te leiden hoe dit precies doorgewerkt heeft in de getalswaarde van de perceptie. Er wordt echter vanuit gegaan dat er wel een positieve correlatie is. Hieruit is door de Kerngroep ook (voorzichtig) geconcludeerd dat het INTERREG-programma een wat sterker kwantitatief effect heeft bij de burgers in vergelijking met de organisaties. Daarom is de verandering in de streefwaarde die uiteindelijk voor de burgers is vastgesteld ook wat hoger dan die voor de organisaties.

De Kerngroep Indicatoren van het INTERREG Programma Deutschland-Nederland stelt de volgende nulwaarden en streefwaarde vast:

'Perceptie van de grens als barrière' voor de doelgroep burgers:

- Nulwaarde : 53,3
- Streefwaarde : 58,0

'Perceptie van de grens als barrière' voor de doelgroep organisaties:

- Nulwaarde : 46,5
- Streefwaarde : 49,5

Onzekerheden behalen streefwaarde

Deze streefwaarden zijn omgeven met een aantal onzekerheden, bijvoorbeeld afspraken en/of verdragen tussen de lidstaten Nederland en Duitsland. Dat past ook bij het karakter van een resultaatindicator. Daarbij wordt een meting gedaan die betrekking heeft op de gehele populatie in een gebied. Met de doorlopen methodiek wordt het mogelijk om nu en in de toekomst specifiek aan te geven waar de grootste uitdagingen liggen, en waar de veranderingen specifiek hebben plaatsgevonden.

Bijlagen

- Bijlage 1: Vragenlijst Burgers
- Bijlage 2: Vragenlijst Organisaties
- Bijlage 3: Herkomst naar NUTS3-regio's

Bijlage 1: Vragenlijst Burgers

Algemene gegevens

Hartelijk dank dat u de moeite neemt om deel te nemen aan dit onderzoek. Het doel van dit onderzoek is om een goed beeld te krijgen van uw ervaringen met de Nederlands-Duitse grens. Graag vernemen wij uw mening over een aantal aspecten van de grens en het belang dat u daaraan hecht. De beantwoording van alle vragen duurt ongeveer vijf minuten. Uw antwoorden worden volledig anoniem behandeld.

Dit onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van het INTERREG-programma Deutschland-Nederland (www.deutschlandnederland.eu). Het Europees samenwerkingsprogramma INTERREG Deutschland-Nederland stimuleert grensoverschrijdende samenwerking tussen burgers, bedrijven, overheden, onderwijsinstellingen en andere organisaties in het Nederlands-Duitse grensgebied.

Wij willen u vragen de enquête in te vullen vanuit het **perspectief van u als burger**. Indien u ook een organisatie vertegenwoordigt, dan kunt u uw mening geven in de enquête voor organisaties (zie http://fmru.az1.qualtrics.com/SE/?SID=SV_6SBTQ7swDW6jhw9).

Wat is uw postcode (vier cijfers)?

Bent u geboren in het land waar u woont?

- Ja
- Nee

Wat is uw leeftijd?

- Jonger dan 18
- 18 - 30
- 30 - 50
- 50 - 65
- Ouder dan 65

Wat is uw geslacht?

- Man
- Vrouw
- Anders

Wat is uw hoogst afgeronde opleiding?

- Lager onderwijs (VMBO of lager)
- Middelbaar onderwijs (HAVO/VWO/MBO)
- Hoger onderwijs (HBO of WO)
- Anders

Rol van de grens

De kern van deze vragenlijst betreft enkele vragen waarin we u vragen uw mening te geven over verschillende aspecten van de Nederlands-Duitse grens. We gaan op vier verschillende manieren naar de grens kijken:

- *de Nederlands-Duitse grens in algemene zin;*
- *de grens in economische zin;*
- *de grens in sociaal-culturele zin;*
- *de grens in juridisch-administratieve zin.*

Een toelichting hierop vindt u bij de desbetreffende vragen. De eerste vragen gaan over de Nederlands-Duitse grens in **algemene zin**.

Hoe vaak bent u gemiddeld in de afgelopen 3 jaar de Nederlands-Duitse grens over gegaan? (Gelieve het antwoord aan te vinken dat het dichtst in de buurt komt)

- Niet
- Eens per week
- Eens per maand
- Eens per kwartaal
- Twee keer per jaar
- Minder dan twee keer per jaar

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven?

De landsgrens tussen Nederland en Duitsland is:

Niet merkbaar	☐	☐	☐	☐	☐	Merkbaar
Niet normaal	☐	☐	☐	☐	☐	Normaal
Belemmerend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet belemmerend
Verdelend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet verdelend
Onbelangrijk	☐	☐	☐	☐	☐	Belangrijk
Nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Nutteloos
Natuurlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Onnatuurlijk

Hoe belangrijk vindt u het dat de Nederlands-Duitse grens *bestaat*? Oftewel dat er een grens is tussen Nederland en Duitsland?

Belangrijk Onbelangrijk

Hoe belangrijk vindt u het dat u de Nederlands-Duitse grens ook daadwerkelijk ervaart?

Belangrijk Onbelangrijk

Grens in economisch perspectief

De volgende vragen gaan over de Nederlands-Duitse grens in **economische zin**. Bij het beantwoorden van deze vraag gaat het er om dat u de rol van de Nederlands-Duitse grens beoordeelt vanuit een economisch perspectief. Daarbij kunt u denken aan winkelen, boodschappen doen en tanken, of werken aan de andere zijde van de grens.

Bent u wel eens de Nederlands-Duitse grens over gegaan om te winkelen, boodschappen te doen, te tanken of te werken?

- Ja
- Nee

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven?

De landsgrens tussen Nederland en Duitsland is in economisch opzicht (zoals winkelen, boodschappen doen, tanken of werken):

Niet merkbaar	☐	☐	☐	☐	☐	Merkbaar
Niet normaal	☐	☐	☐	☐	☐	Normaal
Belemmerend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet belemmerend
Verdelend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet verdelend
Onbelangrijk	☐	☐	☐	☐	☐	Belangrijk
Nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Nutteloos
Natuurlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Onnatuurlijk

Hoe belangrijk vindt u het dat de Nederlands-Duitse grens economisch bestaat? Oftewel dat er in economische zin een grens is tussen Nederland en Duitsland?

Belangrijk Onbelangrijk

Hoe belangrijk vindt u het dat u de Nederlands - Duitse grens ook daadwerkelijk ervaart in economisch opzicht? Bijvoorbeeld in prijsverschillen bij het boodschappen doen en tanken, of bij het werken in het andere land.

Belangrijk Onbelangrijk

Grens in sociaal-cultureel perspectief

De volgende vragen gaan over de Nederlands-Duitse grens in sociaal-culturele zin. Bij het beantwoorden van deze vraag gaat het er om dat u de rol van de grens beoordeelt vanuit een sociaal-cultureel perspectief (bijvoorbeeld uitgaan, recreëren, vrienden bezoeken).

Bent u wel eens de Nederlands-Duitse grens over gegaan om uit te gaan, vrienden te bezoeken of te recreëren?

- Ja
- Nee

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven?

De landsgrens tussen Nederland en Duitsland in sociaal-cultureel opzicht (zoals bij uitgaan of recreëren) is:

Niet merkbaar	☐	☐	☐	☐	☐	Merkbaar
Niet normaal	☐	☐	☐	☐	☐	Normaal
Belemmerend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet belemmerend
Verdelend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet verdelend
Onbelangrijk	☐	☐	☐	☐	☐	Belangrijk
Nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Nutteloos
Natuurlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Onnatuurlijk

Hoe belangrijk vindt u het dat de Nederlands-Duitse grens sociaal-cultureel *bestaat*? Oftewel dat er een grens is voor sociaal-culturele activiteiten?

- Belangrijk Onbelangrijk

Hoe belangrijk vindt u het dat u de Nederlands-Duitse grens sociaal-cultureel ook daadwerkelijk ervaart? Bijvoorbeeld door verschillen in cultureel-recreatief aanbod?

- Belangrijk Onbelangrijk

Grens in juridisch/administratief perspectief

De volgende vragen gaan over de Nederlands-Duitse grens in **juridisch-administratieve** zin. Bij het beantwoorden van deze vraag gaat het er om dat u de rol van de grens beoordeelt vanuit een juridisch-administratief perspectief (bijvoorbeeld alles wat met regelgeving te maken heeft).

Heeft u ervaringen met de andere kant van de grens in juridisch-administratieve zin?

- Ja
- Nee

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven?

De landsgrens tussen Nederland en Duitsland in juridisch-administratief opzicht (bijvoorbeeld bij het sluiten van een arbeidscontract of een koopcontract) is:

Niet merkbaar	☐	☐	☐	☐	☐	Merkbaar
Niet normaal	☐	☐	☐	☐	☐	Normaal
Belemmerend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet belemmerend
Verdelend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet verdelend
Onbelangrijk	☐	☐	☐	☐	☐	Belangrijk
Nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Nutteloos
Natuurlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Onnatuurlijk

Hoe belangrijk vindt u het dat u de Nederlands-Duitse grens juridisch-administratief *bestaat*? Oftewel dat er juridisch-administratief een grens is tussen Nederland en Duitsland?

- Belangrijk Onbelangrijk

Hoe belangrijk vindt u het dat u de Nederlands-Duitse grens juridisch-administratief ook daadwerkelijk ervaart? Bijvoorbeeld in verschillende hoogtes van de BTW of verschillen in voorwaarden bij een (arbeids-) contract.

- Belangrijk Onbelangrijk

Slotvragen

Denkt u eens terug aan de afgelopen drie jaar. Is de barrièrewerking van de Nederlands-Duitse grens voor de volgende onderwerpen in die drie jaar veranderd?

	Duidelijk minder	Iets minder	Ongeveer hetzelfde	Iets toegenomen	Duidelijk toegenomen
	1	2	3	4	5
Algemeen	☐	☐	☐	☐	☐
Economisch	☐	☐	☐	☐	☐
Sociaal-cultureel	☐	☐	☐	☐	☐
Juridisch-administratief	☐	☐	☐	☐	☐

Kunt u aangeven in hoeverre u zich verbonden voelt met de volgende gebieden:

	Geheel niet	Niet	Neutraal	Enigszins	Volledig
Europa	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn buurland	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn woonland	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn provincie	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn gemeente	☐	☐	☐	☐	☐
Mijn streek (in woonland)	☐	☐	☐	☐	☐
De grensregio	☐	☐	☐	☐	☐

Kent u het INTERREG-programma Deutschland-Nederland?

- Ja
- Nee

Bent u wel eens in aanraking geweest met een INTERREG Deutschland-Nederland project?

- Ja
- Nee

Met welk of welke INTERREG-project (en) bent u in aanraking geweest in Nederland-Duitsland?

Dit was de laatste vraag. Wij danken u hartelijk voor uw medewerking. Uw antwoorden worden volledig anoniem behandeld. De resultaten worden te zijner tijd op de website van het INTERREG-programma Deutschland-Nederland (www.deutschlandnederland.eu) gepubliceerd.

Indien u ook een organisatie vertegenwoordigt, dan kunt u uw mening geven in de enquête voor organisaties (zie http://fmru.az1.qualtrics.com/SE/?SID=SV_6SBTQ7swDW6jhw9).

Bijlage 2: Vragenlijst Organisaties

Algemene gegevens

Hartelijk dank dat u de moeite neemt om deel te nemen aan dit onderzoek. Het doel van dit onderzoek is om een goed beeld te krijgen van uw ervaringen met de Nederlands-Duitse grens. Graag vernemen wij uw mening over een aantal aspecten van de grens en het belang dat u daaraan hecht. De beantwoording van alle vragen duurt ongeveer vijf minuten. Uw antwoorden worden volledig anoniem behandeld.

Dit onderzoek wordt uitgevoerd in opdracht van het INTERREG-programma Deutschland-Nederland (www.deutschlandnederland.eu). Het Europees samenwerkingsprogramma INTERREG Deutschland-Nederland stimuleert grensoverschrijdende samenwerking tussen burgers, bedrijven, overheden, onderwijsinstellingen en andere organisaties in het Nederlands-Duitse grensgebied.

Wij willen u vragen de enquête in te vullen vanuit het perspectief van de organisatie die u vertegenwoordigt. Uw persoonlijke mening als burger kunt u geven in de enquête voor burgers (zie http://fmru.az1.qualtrics.com/SE/?SID=SV_cO0gvq4EVNngolZ).

Kunt u aangeven tot welke categorie uw organisatie behoort?

- Overheid
- (Semi) Private onderneming
- Kennis- en/of onderwijsinstelling
- Overig, nl:

Kunt u aangeven tot welke categorie overheid uw organisatie behoort?

- Provincie
- Gemeente
- Waterschap
- Samenwerkingsverband
- Overig, nl:

Tot welke sector behoort uw onderneming?

- Landbouw/bosbouw/visserij
- Industrie (incl. delfstoffen)
- Nutsbedrijven
- Bouw
- Groot- en detailhandel
- Transport en opslag
- Horeca, toerisme en recreatie
- ICT
- Zorg en welzijn

- Advies en onderzoek
- Overige (zakelijke) dienstverlening
- Anders, nl:

Is de vestiging waar u werkt een:

- Hoofdvestiging/Enige vestiging
- Nevenvestiging

Hoe groot is uw organisatie? (Indien meerdere vestigingen: de vestiging waar u werkt)

- Minder dan 10 personen
- 10 - 50 personen
- 50 - 250 personen
- Meer dan 250 personen

Wat is de postcode (vier cijfers) van de vestigingsplaats van uw organisatie? (Indien meerdere vestigingen dan de vestiging waar u werkt)

Grens economisch

De kern van deze vragenlijst betreft enkele vragen waarin we u vragen uw mening te geven over verschillende aspecten van de Nederlands - Duitse grens. Daarbij maken we onderscheid tussen:

- de Nederlands-Duitse grens in economische zin;
- de Nederlands-Duitse grens in sociaal-culturele zin;
- de Nederlands-Duitse grens in juridisch-administratieve zin.

Een toelichting hierop vindt u bij de desbetreffende vragen.

Hierbij nogmaals het verzoek om te antwoorden vanuit het perspectief van uw organisatie

De volgende vragen gaan over de Nederlands-Duitse grens in **economische zin**. Bij deze vragen willen we graag de mening van uw organisatie over de grens in **economisch** opzicht. Bij het beantwoorden van deze vraag gaat het er om dat u de rol van de grens beoordeelt vanuit een economisch perspectief. Dus bij activiteiten zoals zaken doen, beursbezoek, samenwerken (ook samenwerken tussen twee (niet-commerciële) verenigingen of scholen), et cetera.

Heeft uw organisatie dit soort economische ervaringen aan de andere kant van de grens?

- Ja
- Nee

Hoe vaak heeft uw organisatie gemiddeld in de afgelopen 3 jaar dit soort ervaringen aan de andere kant van de grens?(Gelieve het antwoord aan te vinken dat het dichtst in de buurt komt)

- Eens per week
- Eens per maand
- Eens per kwartaal
- Twee keer per jaar
- Minder dan twee keer per jaar

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven?

De landsgrens tussen Nederland en Duitsland is in economisch opzicht:

Niet merkbaar	☐	☐	☐	☐	☐	Merkbaar
Niet normaal	☐	☐	☐	☐	☐	Normaal
Belemmerend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet belemmerend
Verdelend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet verdelend
Onbelangrijk	☐	☐	☐	☐	☐	Belangrijk
Nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Nutteloos
Natuurlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Onnatuurlijk

Hoe belangrijk vindt u het voor uw organisatie dat de Nederlands-Duitse grens economisch bestaat, oftewel dat er ineconomische zin een grens is tussen Nederland en Duitsland?

- Belangrijk Onbelangrijk

Hoe belangrijk vindt u het voor uw organisatie dat u de Nederlands-Duitse grens ook daadwerkelijk ervaart in economisch opzicht? Bijvoorbeeld in prijsverschillen bij het zakendoen, of bij een verschil in bedrijvigheid in het andere land.

- Belangrijk Onbelangrijk

Grens sociaal-cultureel

De volgende vragen gaan over de Nederlands-Duitse grens in **sociaal-culturele zin**. Bij deze vragen willen we graag uw mening over de grens in **sociaal-cultureel** opzicht en de Nederlandse en Duitse taal. Bij het beantwoorden van deze vraag gaat het er om dat u de rol van de grens beoordeelt vanuit een sociaal-cultureel perspectief. Dus vanuit bijvoorbeeld

gedrag, normen en waarden die een rol spelen in het ondernemen, samenwerken, de Nederlandse en Duitse taal, et cetera.

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven?

De landsgrens tussen Nederland en Duitsland in sociaal-cultureel opzicht is:

Niet merkbaar	☐	☐	☐	☐	☐	Merkbaar
Niet normaal	☐	☐	☐	☐	☐	Normaal
Belemmerend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet belemmerend
Verdelend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet verdelend
Onbelangrijk	☐	☐	☐	☐	☐	Belangrijk
Nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Nutteloos
Natuurlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Onnatuurlijk

Hoe belangrijk vindt u het dat de Nederlands-Duitse grens sociaal-cultureel *bestaat*? Oftewel dat er een grens is voor sociaal-culturele activiteiten?

Belangrijk Onbelangrijk

Hoe belangrijk vindt u het dat u de Nederlands-Duitse grens sociaal-cultureel ook daadwerkelijk ervaart? Bijvoorbeeld doorverschillen in omgang en wijze van zakendoen?

Belangrijk Onbelangrijk

Grens juridisch-administratief

De volgende vragen gaan over de Nederlands-Duitse grens in **juridisch-administratieve** zin. Bij het beantwoorden van deze vraag gaat het er om dat u als organisatie de rol van de grens beoordeelt vanuit een juridisch-administratief perspectief (bijvoorbeeld alles wat met regelgeving te maken heeft en het afsluiten van een (arbeids-) contract).

Heeft uw organisatie dit soort juridisch-administratieve ervaringen aan de andere zijde van de grens?

Ja
 Nee

Wilt u over de volgende stellingen uw oordeel geven?

De landsgrens tussen Nederland en Duitsland in juridisch-administratief opzicht is:

Niet merkbaar	☐	☐	☐	☐	☐	Merkbaar
Niet normaal	☐	☐	☐	☐	☐	Normaal

Belemmerend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet belemmerend
Verdelend	☐	☐	☐	☐	☐	Niet verdelend
Onbelangrijk	☐	☐	☐	☐	☐	Belangrijk
Nuttig	☐	☐	☐	☐	☐	Nutteloos
Natuurlijk	☐	☐	☐	☐	☐	Onnatuurlijk

Hoe belangrijk vindt u het dat u de Nederlands-Duitse grens juridisch-administratief *bestaat*? Oftewel dat er juridisch-administratief een grens is tussen Nederland en Duitsland?

Belangrijk Onbelangrijk

Hoe belangrijk vindt u het dat u de Nederlands-Duitse grens juridisch-administratief ook daadwerkelijk ervaart? Bijvoorbeeld in verschillende hoogtes van de BTW of verschillen in voorwaarden bij een (arbeids-) contract.

Belangrijk Onbelangrijk

Slotvragen

Denkt u eens terug aan de afgelopen drie jaar. Is de werking van de Nederlands-Duitse grens voor de volgende onderwerpen in die drie jaar veranderd voor uw organisatie?

	Duidelijk minder	Iets minder	Ongeveer hetzelfde	Iets toegenomen	Duidelijk toegenomen
	1	2	3	4	5
Economisch	☐	☐	☐	☐	☐
Sociaal-cultureel	☐	☐	☐	☐	☐
Juridisch-administratief	☐	☐	☐	☐	☐

Wat is het werkingsgebied van uw organisatie?

	Geheel niet	Niet	Neutraal	Enigszins	Volledig
Globaal	☐	☐	☐	☐	☐
Europees	☐	☐	☐	☐	☐
Nationaal	☐	☐	☐	☐	☐
Regionaal	☐	☐	☐	☐	☐
grensoverschrijdend	☐	☐	☐	☐	☐
Regionaal	☐	☐	☐	☐	☐
Lokaal	☐	☐	☐	☐	☐

Kent u het INTERREG-programma Deutschland-Nederland?

- Ja
- Nee

Bent u wel eens in aanraking geweest met een INTERREG-project in Nederland-Duitsland?

- Ja
- Nee

Met welk of welke INTERREG-project (en) bent u in aanraking geweest?

Dit was de laatste vraag. Wij danken u hartelijk voor uw medewerking. Uw antwoorden worden volledig anoniem behandeld. De resultaten worden te zijner tijd op de website van het INTERREG-programma Deutschland-Nederland (www.deutschlandnederland.eu) gepubliceerd. Indien u nog opmerkingen heeft, dan kunt u die hieronder plaatsen

Uw persoonlijke mening als burger kunt u geven in de enquête voor burgers (zie http://fmru.az1.qualtrics.com/SE/?SID=SV_cO0gvq4EVNngolZ).

Bijlage 3: Herkomst naar NUTS3-regio's

Herkomst burgers naar NUTS3-regio's

	N	%		N	%
Oost-Groningen	13	1,5	Emden, Stadt	8	1,0
Delfzijl en omgeving	1	0,1	Emsland	180	21,4
Overig Groningen	8	1,0	Essen, Stadt	2	0,2
Noord-Friesland	12	1,4	Friesland	5	0,6
Zuidwest-Friesland	1	0,1	Grafschaft Bentheim	15	1,8
Zuidoost-Friesland	2	0,2	Heinsberg	2	0,2
Noord-Drenthe	4	0,5	Kleve	67	8,0
Zuidoost-Drenthe	16	1,9	Köln, Stadt	2	0,2
Zuidwest-Drenthe	4	0,5	Krefeld, Stadt	6	0,7
Noord-Overijssel	4	0,5	Leer	16	1,9
Zuidwest-Overijssel	3	0,4	Mettmann	1	0,1
Twente	38	4,5	Mülheim an der Ruhr, Stadt	1	0,1
Veluwe	4	0,5	Münster, Stadt	14	1,7
Achterhoek	58	6,9	Oberhausen, Stadt	1	0,1
Arnhem/Nijmegen	67	8,0	Oldenburg, Stadt	5	0,6
Zuidwest-Gelderland	2	0,2	Oldenburg	14	1,7
Noordoost-Noord-Brabant	34	4,0	Osnabrück, Stadt	9	1,1
Zuidoost-Noord-Brabant	4	0,5	Osnabrück	12	1,4
Noord-Limburg	45	5,3	Recklinghausen	4	0,5
Midden-Limburg	5	0,6	Rhein-Erft-Kreis	1	0,1
Flevoland	1	0,1	Rhein-Kreis Neuss	3	0,4
Städteregion Aachen	1	0,1	Rhein-Sieg-Kreis	1	0,1
Ammerland	5	0,6	Steinfurt	16	1,9
Aurich	32	3,8	Vechta	17	2,0
Bonn, Stadt	1	0,1	Viersen	6	0,7
Borken	12	1,4	Wesel	10	1,2
Cloppenburg	16	1,9	Wesermarsch	1	0,1
Coesfeld	2	0,2	Wilhelmshaven, Stadt	13	1,5
Duisburg, Stadt	4	0,5	Wittmund	4	0,5
Düsseldorf, Stadt	7	0,8			
				842	

Herkomst organisaties naar NUTS3-regio's

	N	%		N	%
Oost-Groningen	14	2,5	Emden, Stadt	5	0,9
Delfzijl en omgeving	1	0,2	Emsland	43	7,5
Overig Groningen	25	4,4	Essen, Stadt	1	0,2
Noord-Friesland	8	1,4	Friesland	6	1,1
Zuidwest-Friesland	1	0,2	Gelsenkirchen, Stadt	1	0,2
Zuidoost-Friesland	1	0,2	Grafschaft Bentheim	2	0,4
Noord-Drenthe	2	0,4	Heinsberg	1	0,2
Zuidoost-Drenthe	9	1,6	Kleve	48	8,4
Zuidwest-Drenthe	1	0,2	Krefeld, Stadt	10	1,8
Noord-Overijssel	7	1,2	Leer	21	3,7
Twente	18	3,2	Mönchengladbach, Stadt	8	1,4
Veluwe	19	3,3	Münster, Stadt	10	1,8
Achterhoek	20	3,5	Oberhausen, Stadt	1	0,2
Arnhem/Nijmegen	65	11,4	Oldenburg, Stadt	2	0,4
Noordoost-Noord-Brabant	23	4,0	Oldenburg	9	1,6
Zuidoost-Noord-Brabant	7	1,2	Osnabrück, Stadt	4	0,7
Noord-Limburg	29	5,1	Osnabrück	9	1,6
Midden-Limburg	9	1,6	Recklinghausen	1	0,2
Flevoland	1	0,2	Rhein-Kreis Neuss	8	1,4
Ammerland	4	0,7	Steinfurt	6	1,1
Aurich	19	3,3	Vechta	1	0,2
Bonn, Stadt	1	0,2	Viersen	10	1,8
Borken	13	2,3	Warendorf	6	1,1
Cloppenburg	11	1,9	Wesel	19	3,3
Coesfeld	1	0,2	Wilhelmshaven, Stadt	1	0,2
Duisburg, Stadt	17	3,0	Wittmund	5	0,9
Düren	1	0,2			
Düsseldorf, Stadt	6	1,1	Total	571	